

ELS JARDINS DE SANTA CLOTILDE A LLORET DE MAR

JOAN BASSEGODA I NONELL

Jardins de Santa Clotilde a Lloret de Mar

Els jardins de Santa Clotilde es troben situats a Lloret de Mar, en un amfiteatre natural encarat cap al mar. Ocupen una extensió de 26.830 m², amb l'explanada superior situada a 50 m d'alçada respecte del mar. En l'actualitat són propietat, en part, de l'Ajuntament de Lloret de Mar.

L'octubre de 1918, el doctor Raül Roviralta i Astoul va adquirir set vinyes en el terreny de les quals fundà els jardins i la residència. Encarregà el disseny original a l'arquitecte Nicolau Maria Rubió i Tudurí (1891-1979), germà del seu soci Ferran. L'any 1921 es feren les primeres plantacions després dels moviments de terres que conformaren les avingudes, escales i terrasses. El 1926 restà enllestit el projecte de Rubió. Cal advertir, però, que Rubió i Tudurí no tornà mai més a Santa Clotilde i l'aspecte actual del jardí, especialment pel que fa a les plantacions, decoració escultòrica i mobiliari jardiner, es deuen al Dr. Roviralta amb l'estreta i constant col·laboració del pintor Domènec Carles i Rosich (1888-1962) i de l'escultora Maria Llimona i Benet (1894-1985), esposa de Domènec Carles.

El Dr. Raül Roviralta i Astoul, marquès de Roviralta de Santa Clotilde, ultra decidir amb Domènec Carles les plantacions i espècies vegetals del jardí, va adquirir nombroses escultures en diferents antiquaris d'Europa i les distribuí en els punts més adients del jardí juntament amb els bronzes de Maria Llimona. El Dr. Roviralta tingué sempre present els jardins de la Villa del cardenal Ippolito d'Este a Tívoli, obra de Pirro Ligorio entre 1553 i 1565, malgrat que l'aigua, abundant a Tívoli era escassa a Lloret.

En estricta justícia cal dir que els Jardins de Santa Clotilde, inicialment projectats per Rubió i Tudurí, dos anys després d'acabar la carrera d'arquitecte el 1916, deuen el seu aspecte, des del punt de vista botànic i ornamental, al Dr.

Raül Roviralta i a Domènec Carles, com ho féu constar el propi Rubió en el seu llibre *El jardín meridional* de 1934.

Pel coneixement de l'autoria, generació i realització del jardins de Santa Clotilde es fa precís un estudi de les fonts bibliogràfiques i del testimoni contemporanis del llarg procés de les obres d'aquest singular jardí de la Costa Brava. Per tractar-se d'un jardí de propietat privada, fins fa ben poc no passà una part a propietat de l'Ajuntament de Lloret de Mar, la seva història havia restat desconeguda pel gran públic. El primer autor que en va fer una acurada descripció va ser Josep Pla a la seva *Guía de la Costa Brava*, apareguda el 1941 en llengua castellana i el 1976 en català. Va escriure aquest insigne prosista: «Sobre la cala de la Boadella el doctor Roviralta va edificar, amb una impressionant sumptuositat i un gust exquisit, la famosa casa i els jardins de Santa Clotilde. El seu accés es fa per la carretera de Lloret i cal un permís per a visitar-los. En passar el gran portal exterior hom s'adona del primer miracle, l'abundància vegetal que s'ha fet sorgir de les arideses produint un efecte agradabilíssim. Aquesta primera dedicació implica ja un principi de bella saviesa. A Santa Clotilde es construïren primer els jardins, es dibuixaren els pendents, les escales, les avingudes i, mentre es plantaven els arbres, s'installà tot el necessari per donar un impuls ràpid a la vegetació. Som davant d'un jardí de tipus paisatgístic, és a dir, un jardí obert, orgànicament lligat, podríem dir, amb el paisatge que té al voltant. Un jardí d'aquest tipus indica agermanar amb la màxima gràcia el natural amb l'arbitrari; situar, sense lesionar-lo, un ordre humà en el paisatge. La fórmula tendeix a realçar el formal a través de l'espon-tani i a subratllar la naturalesa des d'un pla de gràcia artificial. De bona gana s'ha de reconèixer que l'arquitecte jardiner va saber treure el màxim partit del lloc i va col·locar el jardí sobre les línies de les muntanyes, que en suaus pendents davallen a la mar. La gran escalinata flanquejada d'alterosos xiprers, encarada sobre la punta de Santa Cristina, produeix una impressió inesborrable i és un dels moments més bells de la costa. Els camins laterals, sobre una perspectiva de cel i mar, són també molt elegants, així com la solució donada a l'entrada de la casa amb la gran rotonda d'enormes xiprers cilíndrics i les estàtues de gust neoclàssic. Però el punt dolç de la combinació de l'obra d'art amb els plans de vegetació i la perspectiva es troba a la gran escalinata què hem fet ja referència, després d'haver-hi estat col·locades les «sirenes» de l'escultora Maria Llimona, de tant elegant insinuació.

»En la realització d'aquesta obra la sensibilitat de l'arquitecte va trobar en els coneixements botànics del propietari de Santa Clotilde, doctor Roviralta, un col·laborador molt notable. Així va ser possible convertir, en uns quinze anys, el que eren àrids penyals en una veritable frondositat de xiprers, pins i eucaliptus. Amb un gran sentit del paisatge i del bon gust, els xiprers i els pins foren plantats en abundància. En determinats punts del jardí hi ha també tarongers. La sollicitud, selecció i conservació dels arbres, la cura a que han estat sotmesos, constitueix de per si una obra admirable. L'extraordinària abundància de xi-

pres i pins fa que el jardí tingui un intens color verd fosc; aquesta intensitat dóna color a les taques de sol sobre les avingudes de verd salamandra i posa a les ombres com una resplandor d'or incendiat. La contemplació des del jardí, amb la retina impregnada de verd de les frondes, de la mar blava, de les petites platges de color de rosa, dels penya-segats vermellencs, és un somni d'agudíssima sensibilitat.

»I aquest jardí va unit a una gran casa d'estil català, és a dir, de filiació italianitzant. Aquesta casa va estar anys i anys en període de millora. En la seva construcció, disposició i decoració interior, hi va intervenir activíssimament l'exquisit pintor Domènec Carles, recentment traspasat. Basta, em sembla, citar el seu nom –que és alludir a la seva gràcia– per tal que quedi plenament assestat aquest fet: Santa Clotilde és, de molt, la millor casa del litoral comprès entre Barcelona i França. Carles creà aquí la seva obra mestra d'artista complet i acabat. Em sembla que s'ha de tractar, a Santa Clotilde, d'elevat la cosa popular, sense, per això, perdre la gràcia, al to de racionalisme arquitectònic exigít per la vida moderna, de fer compatible la vella tradició amb el màxim de confort i benestar. Veure fins a quin punt han estat portats al màxim de refinament els vells motlles tradicionals en els més petits detalls, gairebé no pot descriure's: exigeix una visita detallada. És un treball per anar resolent, amb el màxim de bon gust, detall per detall, els milers de problemes que planteja la construcció d'una gran residència moderna, plena, al mateix temps, de gràcia popular; la labor d'anar situant cada cosa en el lloc que justament li correspon; la tasca de crear un tot harmònic general».

Fins ací el justificadament entusiàstic relat de Pla del qual se'n poden treure algunes observacions d'interès. En primer lloc, en parlar de Domènec Carles diu que aquest ha estat recentment traspasat. De fet Carles va morir el 1962, tretze anys abans de què Pla publicués la segona edició de la *Guía*. Quan aparegué la primera, el 1941, era encara viu i per tant Pla pogué tenir informació de primera mà.

És també destacable que Pla mencioni dues vegades l'arquitecte jardiner sense donar cap nom i, en canvi, fa elogis de Domènec Carles, de la seva muller l'escultora Maria Llimona i dels grans coneixements botànics del senyor Roviralta.

A l'edició de 1941 podria pensar-se que la no menció del nom de l'arquitecte, suposadament Nicolau Maria Rubió i Tudurí, fos degut a que dit arquitecte en aquell moment era fora d'Espanya, després d'haver estat director del Servei de Parcs i Jardins de Barcelona des de 1917 fins 1937. El 1945 retornà a Barcelona i en l'edició de 1976 de la *Guía* no hi hagués hagut cap inconvenient en mencionar-lo, cosa que no succeí.

En aquest punt comença la investigació sobre la participació de Rubió en el projecte de Santa Clotilde. D'una part hi ha una informació segons la qual el senyor Roviralta, per mitjà de Rubió, envià a París el plànol topogràfic dels terrenys de la Boadella damunt del qual Jean Claude Nicolas Forestier (1861-

1930), el famós arquitecte jardiner director dels parcs i jardins de París, amb el qual treballava Rubió i amb qui preparà la Memòria pel concurs de director dels jardins municipals de Barcelona. Això succeïa al mateix temps, 1916, que Forestier feia el projecte dels jardins del parc de Montjuïc de Barcelona. Aquestes informacions procedeixen de la família de Joan Garriga Masó, propietari del Conventet de Blanes. Joan Garriga y Raül Roviralta anaren moltes vegades de Blanes a la Boadella en barca i foren bons amics.

Ha ha però un testimoni excepcional constituït per la marquesa viuda de Roviralta de Santa Clotilde senyora Odila Arens en una gravació feta a Santa Clotilde el 31 de juliol de 1999, gravació conservada a l'arxiu de la Reial Càtedra Gaudí. Nascuda el 1907 es casà el 1928 amb Raül Roviralta i tot seguit anaren a Santa Clotilde on no hi havia encara la casa i, com era estiu, dormiren al ras. No hi havia més vegetació que alguns pins. Després d'un llarg viatge de tres mesos encarregaren a Domènec Carles la decoració del jardí i també la construcció de la casa que dibuixà sobre el terreny el senyor Roviralta i va edificar un mestre d'obres de Lloret. Carles tingué sempre una habitació a la casa dels Roviralta. La Sra. Odila Arens no conegué a Nicolau M. Rubió i Tudurí, el qual, si més no des de 1928, no tornà mai a Santa Clotilde. A qui coneixia era al seu germà Ferran, soci del seu marit. Segons explicà a la seva segona esposa, la primera va ser Clotilde Rocamora, el Sr. Roviralta demanà alguns consells a Nicolau Rubió per projectar el jardí, consells que rebé en ocasió del sopar que compartiren. El Sr. Roviralta era un enamorat dels jardins italians, especialment del de Villa d'Este a Tívoli que, amb la seva esposa, visità al menys quatre vegades.

La casa que dirigí Domènec Carles es va fer entre 1929 i 1932 i s'estrenà l'any següent. La plantació del jardí es modificà en diverses ocasions suprimint els eucaliptus i plantant l'heura a les escales, sempre després de 1928 i sense presència de Rubió i Tudurí. Raül Roviralta i Ferran Rubió i Tudurí partiren el negoci de laboratoris farmacèutics després de la guerra civil per motius de diferències polítiques.

L'historiador lloretenc Esteve Fàbregas i Barri en el seu llibre sobre Lloret fa referència a Santa Clotilde i repeteix fragments de la Guia de Pla, menciona la novella *Sang Nua* de Josep Roig i Raventós i descriu les rajoles de València de Xavier Nogués que decoren la casa.

Domènec Carles va publicar el 1944 *Memorias de un pintor* i per bé que no hi ha cap referència a Santa Clotilde, en el pròleg firmat per Josep Pla es diu que «Carles era més que un pintor i és el decorador que en aquest país i en aquesta època ha demostrat tenir un gust més segur, un conversador apreciadíssim, un permanent promotor del bon gust i de fines apetències i un valoritzador de les coses elevades de la vida. Ha construït belles cases, elegants jardins i ha contribuït com ningú a la formació de sensibilitats i intel·ligències».

Josep Pla, en la tantes vegades citada *Guia de la Costa Brava* senyala que «una de les meravelles de Blanes era la casa del conegut metge i i famós

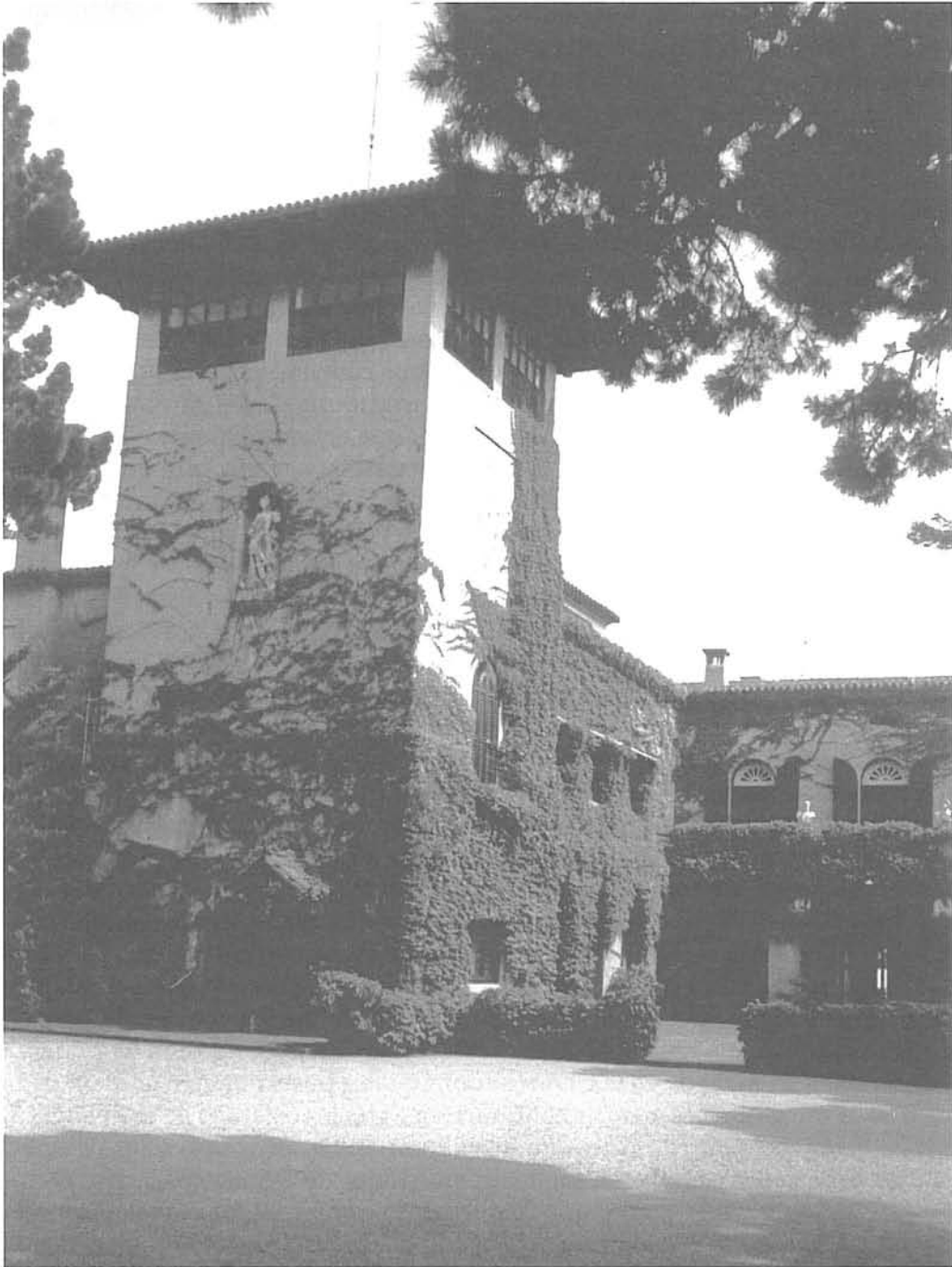

Fig. 1. Esplanada davant de la casa de la família Roviralta.

novellista Josep Roig i Raventós (1883-1966), fill de l'escultor reusenc Joan Roig Soler (1835-1918) casa que, a part d'haver estat posada amb un gust insuperable i posseir conjunts de mobles dels més purs estils autòctons, conté una de les col·leccions particulars de rajoles de València més notables i més ben escollides del país».

Josep Roig i Raventós en la seva novella *Sang Nua* (1929) fa la descripció d'un jardí imaginari però situat al sud d'Itàlia, prop de Sorrento, designat com «Costa Florida, amb nombroses escultures davant de verdors ubèrrimes entre la meravellosa naturalesa que ho envolta tot amb un devassall de penyes sembrades dels fonolls marins, pins agosarats que perforen les roques, onades que fan eterns escumalls, platges acollidores posades al peu de les muntanyes com una safata que espera l'almoina de les flors que cauen sacsejades per les ventades i aquella remor magnífica del mar i els murmuris de les garbinades i dels arbres que es barregen com les veus d'un cor que entonés l'himne a les blavors del cel». Un dels personatges de la novella exclama: «—Quin goig que fa aquesta finca, és un paradís. La situació és esplèndida i el decorat natural meravel·lós. No hi cap bambolina que desentoni. I per l'aigua, com ho fan tan aprop del Mar? —Amb pous, motors i molta gent a treballar tot l'any.»

L'historiador i secretari de l'Ajuntament de Lloret de Mar, Esteve Fàbregas i Barri, en la necrològica del marquès de Roviralta, parla de la descripció feta del jardí de Santa Clotilde per Josep Roig i Raventós a *Sang nua* i senyala que tal fet era de gran complaença de Raül Roviralta.

Tota aquesta informació ve confirmada per uns apunts manuscrits del propi Raül Roviralta redactats entre 1927 i 1934. Santa Clotilde va ser començada l'octubre de 1928 com a fruit de la reunió de set vinyes comprades a diversos propietaris. Encarregà el projecte a Rubió i Tudurí, que va fer un ben estudiat plànol i es començaren els moviments de terres. La plantació de pins i xiprers començà el març de 1921. D'acord amb el projecte de Rubió s'enllestí el traçat del jardí el 1926. El juny d'aquest any es va fer l'arc de l'entrada. El 1927 continuà la plantació i el juliol de 1928 es començà la casa segons plànol de Rubió modificat i adaptat al paisatge per Domènec Carles. El 1922 Roviralta adquirí la primera estàtua, la del nen que fa sonar un corn marí, i el març de 1926 en el curs d'un viatge a Itàlia i Alemanya amb Carles comprà els caps de Minerva i d'Hèrcules. El maig de 1928 Carles adquirí quatre busts i un nen amb un tritó, mentre el novembre de 1929 es compraren a París les estàtues de la Prudència i la Justícia i, pel març de 1930, deu busts romans. Els anys 1930 a 1934 s'acabà la casa gran sense arquitecte, solament amb l'ajut de Domènec Carles.

Així les coses es pot deduir que després de la compra de les vinyes, Roviralta demanà a Rubió i Tudurí un plànol pel jardí, que té les característiques de l'estil de Forestier, al que es pot atribuir la idea original, però amb el pensament posat en la Villa d'Este de Tívoli. A partir de 1926, en què s'acabà el traçat del jardí, no hi ha constància d'activitat de Rubió i Tudurí a Santa Clotilde.

Fig. 2. Bancs, escultures, heures i xiprers.

Una carta del senyor Carles Sánchez Runde, secretari particular del marquès des de 1958 a 1979, datada el 4 de juny de 1999, fa constar que en l'ordenació dels documents del Sr. Roviralta mai pogué trobar cap plànol ni projecte del jardí de Santa Clotilde. Segons li digué el marquès, de bon principi, Rubió i Tudurí l'ajudà a dissenyar el traçat d'alguna de les escales i passeigs. Aquesta col·laboració es limità al disseny d'aquestes traces inicials. La decoració del jardí amb estàtues, bancs i jardineria en general, va ser obra de molts anys, des de 1930 fins a 1979, i en tot aquest llarg període Rubió i Tudurí no tornà mai a Santa Clotilde. Jardins i esplanada es van fer sota la direcció del marquès i de Domènec Carles. Cita un seguit de persones que poden confirmar el que va dir, en especial Pelegrí Sáez, paleta fixe a Santa Clotilde al llarg de molt de temps.

El 1958 el senyor Roviralta inicià la remodelació de bona part del jardí amb plantació d'arbres nous per tal de substituir els eucaliptus predadors. Aquests eucaliptus foren plantats amb idea de tenir un ràpid creixement i el propi marquès creia que va ser un error que volgué corregir. Més tard el marquès va fer nous passeigs com l'avinguda Xaine, aprofitant el que havien estat dipòsits de residus per adobs orgànics. Gran part dels bancs d'obra són de data recent i foren dissenyats pel marquès, Domènec Carles i Pelegrí Sáez. El Sr. Roviralta manà construir els pous i mines per tal de disposar d'aigua, tan escassa en aquell lloc, comptant amb l'ajuda de pagesos de l'entorn que la hi proporcionaven en moments de sequera. Com que el Sr. Roviralta viatjava amb freqüència a Amèrica del Sud per negocis, el seu secretari i altres col·laboradors el tenien informat de tot el referent al jardí i ell responia per cable o per correu donant les instruccions pertinents. El senyor Sánchez clou la seva carta amb les següents expressions: «Pel que a mi em consta, a Rubió i Tudurí, aleshores un novell arquitecte (havia acabat la carrera el 1916), no se li pot atribuir l'obra de Santa Clotilde però se li ha de reconèixer uns molt bons consells respecte al traçat de les escales i avingudes. El marquès tenia per costum demanar opinions permanentment als qui reconeixia autoritat en la matèria. Ultra Domènec Carles també Roviralta s'assessorà de Lluís Riudor Carol (1906-1989), director de Parcs i Jardins de Barcelona, successor de Rubió el 1939.»

Tot amb tot s'ha produït un conjunt de circumstàncies i publicacions a partir de 1982 en les quals es vol limitar l'obra de Santa Clotilde a l'arquitecte Nicolau Maria Rubió i Tudurí amb l'exclusió gairebé absoluta del marquès de Roviralta i de Domènec Carles.

En efecte, en el número monogràfic de la *Revista del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya*, número 151, dedicat a Rubió, es publiquen 36 plànols de jardins projectats per Rubió i cap d'ells correspon a Santa Clotilde, jardí del qual es publiquen fotografies d'aquell moment i no es fa cap referència al marquès de Roviralta ni a Domènec Carles. Rubió publicà en aquesta revista un article sobre Forestier, tal com el va conèixer el 1915 quan el jardiner francès va ser invitat a venir a Barcelona. Es trobaren al restaurant Miramar i des d'aquell

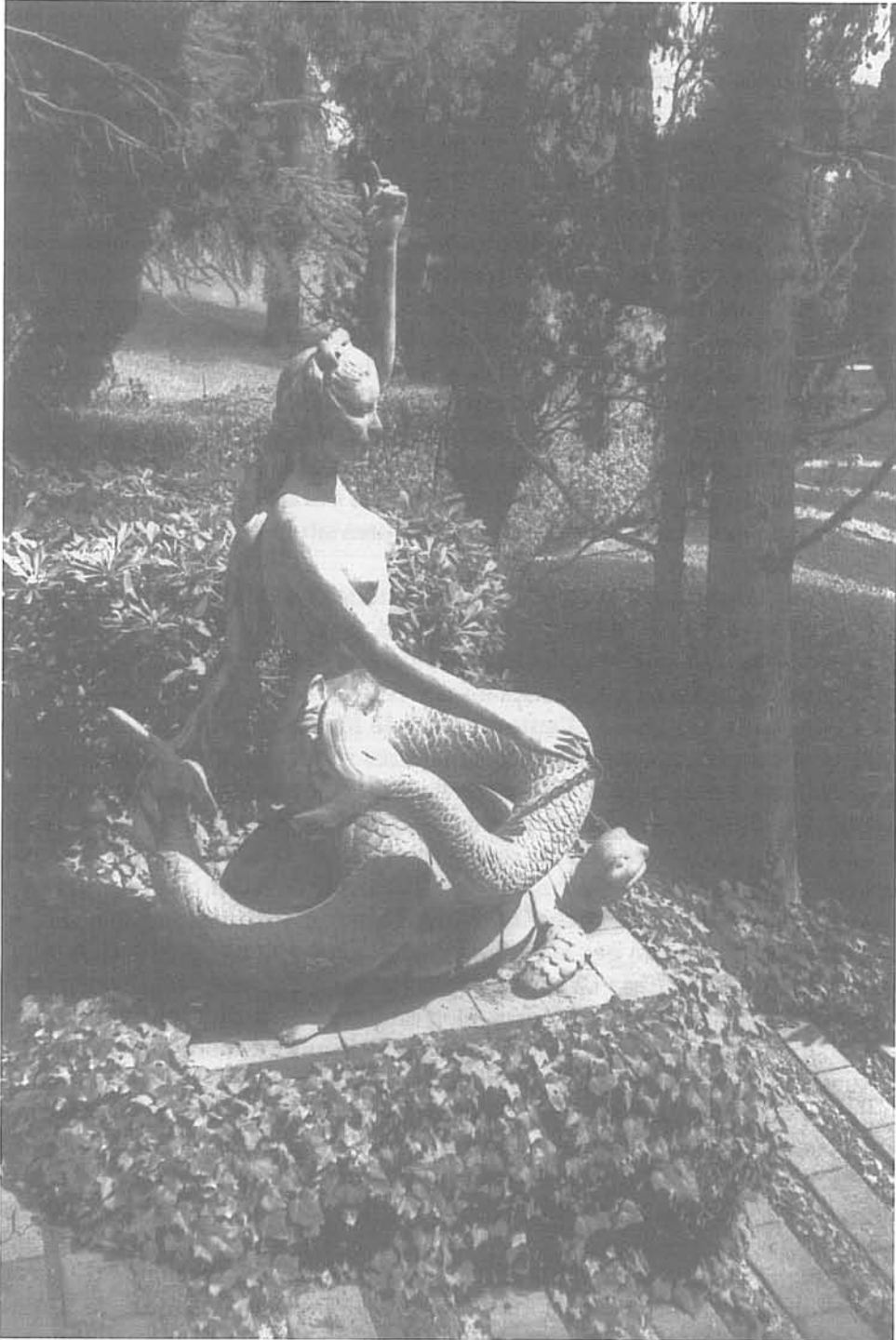

Fig. 3. Una de les sirenes de Maria Llimona.

moment Rubió va ser considerat l'ajudant sense sou de Forestier. Diu Rubió que «les aportacions de Forestier a la nostra jardineria foren moltes. En l'aspecte formal desterrà els antiquats parterres sobreelevats –les coques com alguns en deien–, reintroduí la geometria senzilla dels nostres vells vergers així com les terrasses unides per escales». És el concepte que domina Santa Clotilde que, segons el propi Sr. Roviralta, es va fer segons un plànol de Rubió que ben bé podria firmar Forestier.

Bosch i Espelta en la seva tesi doctoral sobre Rubió menciona Santa Clotilde com la primera gran obra de Rubió inspirada en els més purs cànons del jardí renaixentista italià. «Rubíó aconseguí un jardí d'actualíssima bellesa inspirant-se en formes italianes, cosa que no deixa de ser sorprenent, car malgrat la data, 1919, no s'aprecia de manera ostensible la influència del seu mestre Forestier». Afegeix que, per haver arribat al present en perfecte estat de conservació es poden observar les característiques italianitzants del jardí. No hi ha cap menció al marquès de Roviralta ni a Domènec Carles.

L'estat de conservació del jardí es deu a la cura del mateix i les diferents replantacions, nou mobiliari jardiner i escultures situades allí després que Rubió no tornés mai més a Santa Clotilde.

El traçat italianitzant és degut al ja mencionat interès del marquès pel jardí de Villa d'Este a Tívoli i altres jardins italians, però la disposició en planta d'escales i terrasses està dintre de la línia del sistema impulsat per Forestier descrita pel propi Rubió en l'article més amunt referit.

L'aferrissada defensa de l'autoria total de Rubió al jardí de Santa Clotilde, sense tenir en compte que totes les escultures són de data posterior a la realització del traçat del projecte de Rubió-Forestier, sense altres arguments que la contemplació del jardí i la breu afirmació de Rubió en el seu llibre *El jardí meridional* on es confessa autor del projecte amb la decoració de Domènec Carles, ha portat a una confusió que s'accentuà des del moment en què es presentà el catàleg de l'exposició «N. M. Rubio i Tudurí (1891-1981). El jardí obra d'art» organitzada per la Fundació «La Caixa» l'any 1985, i el llibre de la Col·lecció Gent de la Casa Gran, de desembre de 1989, on es repeteixen les idees establertes anteriorment. En el catàleg de l'exposició, de totes maneres, hi ha una frase que matisa las afirmacions massa contundents sobre la única autoria de Rubió: «A Santa Clotilde hi va haver una simbiosi entre el desig del client i el coneixement de l'artista, una dialèctica viva entre tots dos personatges que va afavorir la creació d'aquesta obra d'art».

Malgrat això, en el llibre *Jardins de Catalunya*, de Manuel Ribas Piera i de Miquel Vidal de 1991, es parla de Santa Clotilde com l'obra cabdal de Rubió i Tudurí.

La Vanguardia del 21 de març de 1991 publicà alguns fragments d'una carta al director firmada per la Sra. Odila Arens de Roviralta, marquesa de Roviralta de Santa Clotilde, en la qual mostrava la seva estranyesa per la proliferació de publicacions en les que s'atribueix el jardí de Santa Clotilde únicament a

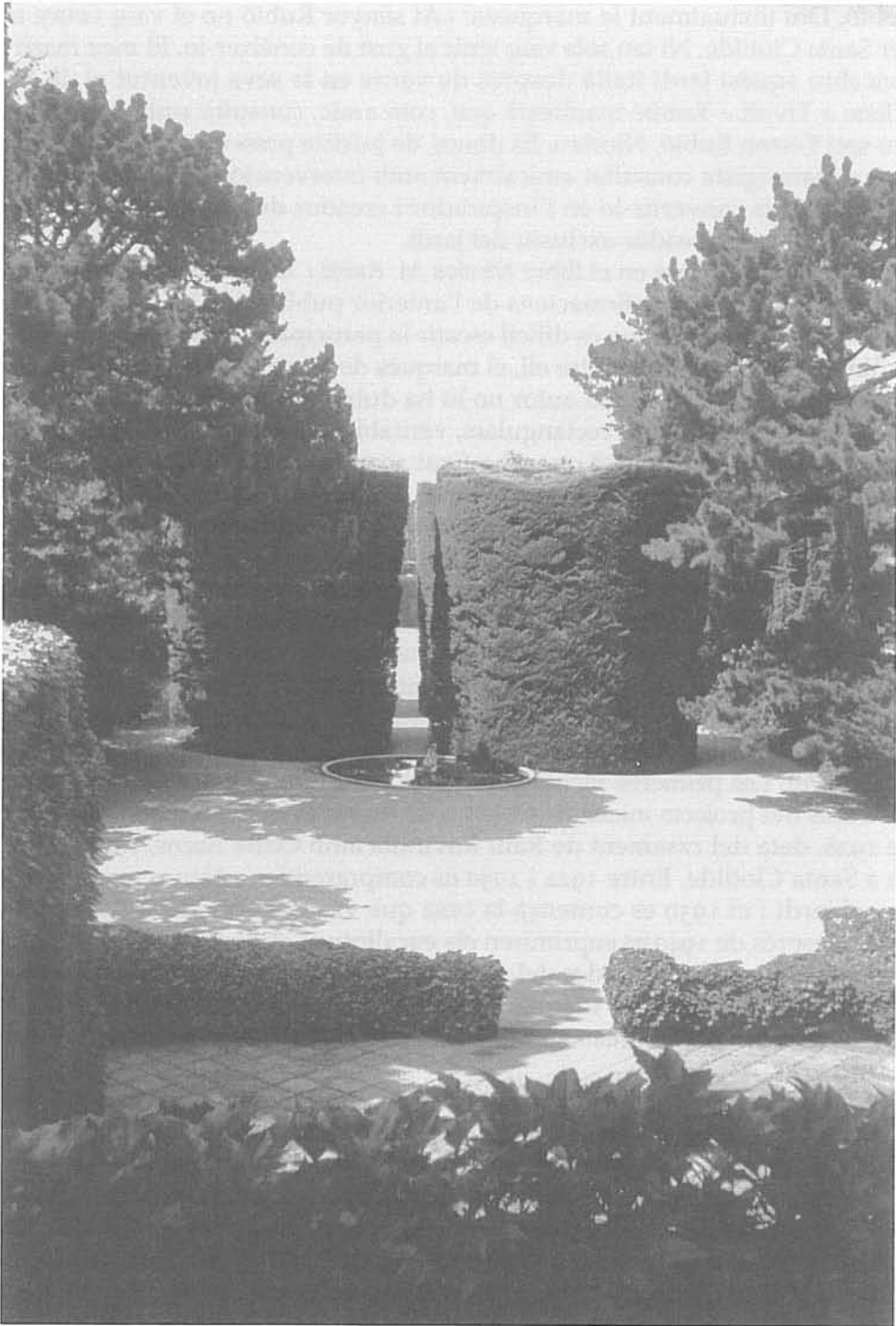

Fig. 4. Els grans xiprers de l'esplanada davant de la casa.

Rubió. Diu textualment la marquesa: «Al senyor Rubió no el vaig veure mai per Santa Clotilde. Ni tan sols vaig tenir el gust de conèixer-lo. El meu marit va concebre aquest jardí italià després de veure en la seva joventut el de Villa d'Este a Tívoli.» També manifestà que, com amic, consultà amb el germà del seu soci Ferran Rubió, Nicolau. És doncs, de justícia presentar a Rubió i Tudurí com el paisatgista consultat amicalment amb intervenció en el traçat original. Però no ho és convertir-lo en l'inspirador i creador del conjunt i molt menys dir que va ser el creador exclusiu del jardí.

Manuel Ribas Piera en el llibre *Nicolau M. Rubió i Tudurí i el planejament regional* (1995), rectificà les afirmacions de l'anterior publicació i va escriure: «Com a jardiner, Rubió, tot i que és difícil escatir la participació en la construcció dels jardins de Santa Clotilde entre ell, el marquès de Roviralta i el pintor Domènec Carles, sigui qui sigui el seu autor no hi ha dubte de la influència del cubisme en els sorprenents espais rectangulars, veritables salons sense coberta del turó de Santa Clotilde. Malgrat que s'ha fixat 1919 com la data dels jardins hi ha testimonis directes del jardiner de la casa i d'amics del pintor Carles que parlen de la immediata postguerra com l'època de la inauguració dels jardins. No és aquest el lloc ni el moment de discutir aquests afers però cal afegir el testimoni de la vídua i les filles de Raül Roviralta que neguen tota intervenció de Rubió en el disseny dels jardins de 1940. No serà que Rubió va treballar en el disseny de 1919 i només intervingué superficialment en la represa i acabat de 1940?»

En realitat les notes manuscrites de Raül Roviralta i les manifestacions de la seva vídua permeten situar exactament l'autoria i el temps de construcció dels jardins. És l'octubre de 1918 quan, un cop adquirits els terrenys, es va iniciar la explanació. Les primeres plantacions no es feren fins el març de 1921. El 1926 les traces del projecte inicial de Rubió o de Forestier quedaren enllestides. Des de 1928, data del casament de Raül Roviralta amb Odila Arens, Rubió no tornà a Santa Clotilde. Entre 1922 i 1930 es compraren les estàtues que embelleixen el jardí i el 1930 es començà la casa que va ser habitada des d'agost de 1934. Després de 1940 es suprimiren els eucaliptus i es plantaren pins i xiprers. L'aspecte actual del jardí, des del punt de vista de plantació, és degut a les reformes i canvis deprés de 1940. Del projecte inicial es conserva el traçat d'escalles i avingudes però la resta, edifici i plantacions, res té a veure amb Rubió i Tudurí.

A Santa Clotilde s'hi arriba deixant la carretera de Blanes a Lloret de Mar fins trobar el pavelló d'entrada amb un arc i un escut de pedra al damunt, adquirit l'any 1931. Una ampla avinguda flanquejada de pollancre permet arribar a un ampli espai pla en forma d'amfiteatre voltat de xiprers i embellit amb escultures de marbre on, davant de la casa, hi ha un estany circular i quatre immensos xiprers de Monterrey de forma cilíndrica. Lateralment, i en angle agut, s'inicia una avinguda amb diverses alternances de camí pla i escalles que duen a una font flanquejada per dues rotondes. D'una d'elles surt un camí paral·lel a l'esplanada i l'altra du a un camí més estret que davalla entre

Fig. 5. Escultures clàssiques flanquejen una de les sirenes de Llimona.

pitosporums, alzines i tillers fins a l'avinguda de l'entrada des de la carretera. L'avinguda principal segueix, decorada amb escultures, fins a una plaça rodona en la que conflueixen cinc passeigs diferents voltats de tarongers, pins blancs i llorers. Tres vials descendents amb escales condueixen al camí just damunt del penya-segat on hi ha la petita cala que Josep Pla veia de color de rosa.

Forma el més bell jardí de la Costa Brava i testimonia la voluntat i el bon gust de Raül Roviralta, que resta ben palesa en una carta a la seva muller el 1959 on li mostra la seva preocupació per la plantació d'alguns pins i altres arbres, el qual es valgué dels coneixements de Rubió i Tudurí i de Domènec Carles per construir i conservar al llarg de molts anys aquesta meravalla de la Mediterrània.

A tall de conclusió es pot afirmar, sense por d'errada, que els jardins de Santa Clotilde foren objecte d'un projecte inicial de Nicolau Maria Rubió i Tudurí per encàrrec de Raül Roviralta que va voler una disposició semblant a la Vila d'Este a Tívoli, raó per la qual l'arquitecte emprà un estil diferent del noucentisme que caracteritzà les seves obres posteriors.

En aquell moment, 1917, l'any després de guanyar el títol d'arquitecte, Rubió estigué molt influït per Jean Claude Nicolas Forestier, cap del servei de parcs i jardins de París, i és possible que Forestier intervingués en el projecte. El que és ben cert és que d'ençà de 1928 Rubió no tornà a Santa Clotilde i la dis-

posició de les plantacions, dels pous i sistemes de rec i la construcció de la casa foren responsabilitat solament de Raül Roviralta i de Domènec Carles. L'aspecte actual del jardí, damunt del traçat inicial de l'arquitecte, és degut a Roviralta i a Carles, als quals s'ha de considerar com autors del jardí juntament amb l'arquitecte.

No seria la primera vegada que el propietari d'un jardí, quan és persona culta, de bon gust i amb coneixements de botànica, tingui una influència decisiva sobre el resultat inicial i final del projecte.

A tall d'exemple cal recordar el magnífic jardí del Laberint d'Horta, atribuït a l'italià Domenico Bagutti, figura pràcticament desconeguda a Barcelona i a Itàlia, quan el propietari dels terrenys el marquès d'Alfarràs i de Llupià, reconegut botànic, físic i científic fundador del que ara és la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, degué tenir una part definitiva en el projecte i forma del jardí inicial que, més tard, els seus descendents van modificar i ampliar, fet que redueix la participació de Bagutti a una part no massa important del projecte inicial.

El mateix succeí amb el Parc Güell, meravellosa realització constructiva de Gaudí, sotmesa a la idea d'Eusebi Güell de bastir una nova versió de la ciutat grega de Delfos amb les fonts Castalia, Delfussa i Cassotis, el trípede de les sibilles, el temple dòric d'Apol·lo, el dragó Pitó i el teatre grec, al peu del mont Parnàs. Una perfecta conjunció entre el pensament del propietari i el geni constructor de l'arquitecte.

Tres quarts del mateix va passar a Santa Clotilde, fet que honora a Rubió, Roviralta i Carles sense que es pugui atribuir l'obra a una sola d'aquestes tres personalitats creadores.

Fonts d'informació

Odilita Roviralta, Carta a Luis Monreal Agustí.

N. M. RUBIÓ Y TUDURÍ, *Estudio de los problemas municipales de paseos, jardines y parques públicos*, Barcelona, julio de 1917, Archivo Real Cátedra Gaudí.

Colección de fotos de Santa Clotilde, 1917-1990, Archivo Santa Clotilde.

Els jardins del infants, Ajuntament de Barcelona, Comissió de Cultura, Barcelona, abril de 1920.

N. M. RUBIÓ Y TUDURÍ, *El problema de los espacios libres*, Ayuntamiento de Barcelona, 1926.

Anònim, «Els bells jardins», *D'ací, d'allà*, vol. XVI, núm. 112, Barcelona, abril de 1927, pp. 114-115.

Apuntes de Raúl Roviralta, Manuscrito, 1927-1934, Archivo de Santa Clotilde.

Josep ROIG I RAVENTÓS, *Sang Nua*, Edicions de la Nova Revista, Barcelona, 1928 (1929), capítols XXII, XXIV i XXXIII, pp. 176, 198 i 284.

N. M. RUBIÓ Y TUDURÍ, *El jardín meridional*, Salvat, Barcelona, 1934.

Francisco CARRERAS CANDI y otros, *José Roig y Raventós. Prestigios y valores de Cataluña Contemporánea*, Editorial Orbis, Barcelona, 1935, pp. 292-2944.

José PLA, *Guía de la Costa Brava*, Ediciones Destino, S. L., Barcelona, 1941, 1945, 1948, 1955.

Domingo CARLES, *Memorias de un pintor*, Editorial Barna, Barcelona, 1944.

Raül Roviralta, Carta a su esposa, Escrita en Santa Clotilde el 3 de marzo de 1959.

Esteve FÀBREGAS I BARRI, *Lloret de Mar. La història marinera. El turisme. L'esperit*, Editorial Selecta, Barcelona, 1959.

MARQUESA DE CASA VALDÉS, *Jardines de España*, Editorial Aguilar, Madrid, 1973.

Josep PLA, *Obra completa. Tres guies*, Edicions Destino, Barcelona, 1976, 1992.

Esteve FÀBREGAS I BARRI, *El marqués de Roviralta de Santa Clotilde*, Lloret Gaceta, Lloret de Mar, 25 de enero de 1979.

Maria ASSUMPCIÓ MORERA, *Visita als jardins de Santa Clotilde*, Poesia, Barcelona, 27 de maig de 1979.

Juan BASSEGODA NONELL, «En la muerte de Nicolás M. Rubió Tudurí», *La Vanguardia*, Barcelona, 6 de mayo de 1981.

Juan BASSEGODA NONELL, «Piedra y agua en la Sagrada Familia», *La Vanguardia*, Barcelona, 27 de septiembre de 1981.

Nicolás M. RUBIÓ Y TUDURÍ, *Del paraíso al jardín latino (1953)*, Los 5 sentidos, Tusquets Editores, Barcelona, 1981.

«Número monogràfic dedicat a N. M. Rubió i Tudurí», *Quaderns d'Arquitectura i Urbanisme*, n. 151, Publicació del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya, Textos d'Albert Manent, N. M. Rubió i Tudurí, Roberto Segre, J. E. Hernández-Cros, Eduard Bru i J. Bosch i Espelta, Barcelona, març-abril de 1982.

Josep BOSCH ESPELTA, *Rubió i Tudurí, La creación del moderno paisajismo mediterráneo*, Tesis doctoral (inédita), Escuela T. S. de Arquitectura, Barcelona, 1984.

Lluís PERMANYER, «Rubió i Tudurí y sus espacios para el sosiego», *La Vanguardia*, Barcelona, 8 de septiembre de 1985.

Maria del Mar ARNÚS i altres, *Nicolau Maria Rubió i Tudurí (1891-1981). El jardí obra d'art*, Fundació «La Caixa» i LATECO, Barcelona, 1985.

Jardines. En el paraíso perdido, Santa Clotilde, 22 de noviembre de 1988.

Patricia ESPINOSA DE LOS MONTEROS, «Santa Clotilde», ABC, Madrid, agosto de 1989

Mercè RUBIÓ i altres, *Nicolau Maria Rubió i Tudurí (1891-1981)*, Col·lecció Gent de la Casa Gran, 4, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, desembre de 1989.

Josep BOSCH ESPELTA, «El jardín como paisaje reencontrado», *La Vanguardia*, Barcelona, 5 de febrero de 1991.

Carles SENTÍS, «L'actualitat de N. M. Rubió», *Avui*, Barcelona, 19 de maig de 1991.

M. RIBAS i M. VIDAL, *Jardins de Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1991.

Odila ARENS, «La verdad sobre los jardines de Santa Clotilde, Cartas de los lectores», *La Vanguardia*, Barcelona, 21 de marzo de 1992.

Manuel Ribas Piera, Carta a Odila Arens, Barcelona, 13 de abril de 1992.

Manuel RIBAS PIERA, *N. M. Rubió i el planejament regional*, Ed. Alta Fulla, Barcelona, 1983.

Mercè RUBIÓ I BADA, *Bibliografia de N. M. Rubió i Tudurí*, Escola Jardí Jordi Rubió i Balaguer, Editorial Menorca/«la Caixa» (1983), Barcelona, 1987.

Imma BOSCH, «Faran visites guiades als jardins de Santa Clotilde», *El Punt Diari*, Girona, 14 de març de 1999.

Carta de Carlos Sánchez Runde a Odilita Roviralta, 4 de junio de 1999, Archivo Santa Clotilde.

Entrevista con doña Odila Arens, Vda. Roviralta, en Santa Clotilde, Lloret de Mar, 31 de julio de 1999, Archivo Real Cátedra Gaudí.

Odilita Roviralta, Carta a Joan Bassegoda, 16 de septiembre de 1999.

Juan Bassegoda, Carta i texto para Odilita Roviralta, Barcelona, 25 de septiembre de 1999.

Conversa entre Carme Roca, vda. Torras, Secretària d'Amics dels Jardins i Joan Bassegoda Nonell, 1er d'octubre de 1999.